

**Philip Alston – Euan MacDonald (eds.):
Human Rights, Intervention, and the Use of Force.**

1st ed. New York: Oxford University Press, 2008, 294 stran, ISBN 978-0-19-955271-9.

Koncept *humanitární intervence* je v současnosti stále častěji námětem odborných diskuzí, neboť v sobě skrývá mnoho právních, politických a etických dilemat. Přestože nelze nalézt přesnou kodifikaci v mezinárodních konvencích, bývá definován jako „*donucovací zásah do vnitřních záležitostí jednoho státu pomocí užití síly za účelem zabránění masovému porušování lidských práv*“.¹ Tato specifikace již ve své teoretické podobě poukazuje na střet dvou důležitých režimů, jež se vyvíjely od vzniku Spojených národů, na jednu stranu téměř kategorické odmítnutí užití síly k vměšování do vnitřních záležitostí státu, tedy nepropustnost vnější suverenity, a na druhou stranu tendence univerzální ochrany lidských práv a snaha zabránit jejich masovému porušování. Za účelem poukázat na tuto problematiku vznikla publikace *Human Rights, Intervention, and the Use of Force*, která je sbírkou textů, editovaných profesorem Philipem Alstonem a Euanem MacDonaldem. Zároveň je součástí čtvrtletně vydávaných sborníků z letních kurzů Evropského univerzitního institutu ve Florencii se zaměřením na problematiku lidských práv.

Autoři recenzovaného sborníku nabízejí celé spektrum úhlů pohledu na otázky relevantní pro humanitární intervenci v mezinárodněprávním diskurzu. Všechny pojí právě právní vzdělání buď v obecnější rovině mezinárodního práva veřejného se zaměřením na evropské právo, či právo trestní. Mnozí také působili v organizacích se zájmem o lidská práva či o právo humanitární. Jejich přístupy se ale značně liší jak v rovině teoretického pojetí, tak i v názorech na samotnou humanitární intervenci. Převážná část příspěvků rozebírá kontroverzní koncept humanitární intervence z pohledu mezinárodněprávního pozitivismu, což je proud odmítající nutné propojení práva s morálkou a na rozdíl od zastánců přirozeného práva vidí zákony jako výsledek určité lidské autoritativní činnosti.

Hlavním přínosem recenzované knihy je snaha poukázat na komplexnost vztahů mezi suverenitou, lidskými právy a bezpečností. Výsledkem je vskutku podrobná analýza různých možností, jak si tyto termíny mohou nejen odporovat, ale také vzájemně se doplňovat a využívat k ospravedlnění užití síly. Autoři se však vyhýbají případům tradiční či preventivní sebeobrany a jejich primárním zájmem je výjimka zákazu ozbrojeného zásahu na základě ochrany lidských práv, tedy doktrína humanitární intervence, jež má údajně největší šance přepsat mezinárodní právo.

Tento argument byl dokumentován na třech empirických případech ze současnosti – Kosovo (1999), Afghánistán (2001) a Irák (2003), které jsou analyzovány jak z hlediska rozporu mezi legalitou a legitimitou, tak i za účelem zjistit jejich význam pro vývoj nové normy. Čtenář ve sborníku najde však také kapitoly, zachycující konstruktivistické pojetí vývoje legitimacy v mezinárodních vztazích, což je příjemným osvěžením mezi čistě právními a často dost abstraktními pojednáními. Záměr poukázat na kontroverzní povahu interakcí mezi lidskými právy a suverenitou je vyjádřen přeneseně již v názvu knihy, který staví *lidská práva* do kontrastu k *užití síly* s termínem *intervence* uprostřed jakoby na půl cesty mezi dvěma zdánlivě neslučitelnými koncepty. Doplňující ilustrace *Dynamism of the Body* od Umberta Boccioniho také není náhodná a poukazuje právě na pestrobarevnou dynamiku interakcí různých elementů v celku.

V první kapitole s názvem *Sovereignty, Human Rights, Security: Armed Intervention and the Foundational Prolems of International Law* autoři Philip Alston a Euan MacDonald upozorňují na „*nedostatek komplexnosti a obsáhlosti rozličných kontroverzí, jež jednotlivé kapitoly nastiňují, ale celkově reprezentují určitou dráhu a koherentní přístup*“ (Alston – MacDonald /eds./, 2008, s. 11). Na dalších stránkách pak vyčerpávajícím způsobem vysvětlují tuto logickou návaznost jednotlivých kapitol. Nejprve pojednávají o vý-

voji zmíněných problematických konceptů suverenity a lidských práv, které byly nejdůležitěji ovlivněny čtyřmi mezními událostmi – vestfálským mírem (1648), vznikem OSN (1945/1948), koncem studené války (1989) a útoky na Světové obchodní centrum a Pentagon (2001). Tato data se podle názoru autorů dají chápat jako posuny od suverenity k lidským právům a nakonec k vítězství národní bezpečnosti. Vzápětí ale tento přístup odmítají, protože nevnímají zmíněné soutěžící koncepty jako vzájemně se vylučující paradigmatata pro mezinárodněprávní pořádek.

Tím se dostávají k samotné pointě sborníku, jíž je snaha zabránit tomuto redukcionistickému přístupu a naopak poukázat na delikátnost vzájemných vztahů, které ve studiích obvykle končí preferováním jednoho na úkor druhého. Nejzřetelněji se tyto principy střetávají u normy užití síly a specifitěji pokud se jedná o humanitární intervenci. Dále autoři popisují obsah následujících příspěvků a především jejich význam pro knihu jako celek.

Ve druhé kapitole s názvem *Human Rights and State Sovereignty: Have the Boundaries been Significantly Redrawn?* autorka *Hélène Ruiz Fabriová* nabízí důležité pozadí vztahu lidská práva a suverenity na esenciálně abstraktní koncepční úrovni. Zabývá se jak tradičními přístupy, tak i současným vývojem a snaží se zjistit (jak vyplývá z názvu), zda byly hranice suverenity výrazně posunuty. V první části svého příspěvku stručně popisuje klasickou konceptualizaci suverenity jako vnitřní a vnější, přičemž zdůrazňuje, že suverenity je pouze *ideálním typem*, který je v praxi ovlivňován například globalizací. Dále hovoří o fenoménech, jež mají zásadní vliv na pojetí suverenity jako principu nevměšování x internacionalizace lidských práv, principu vzájemné závislosti (*interdependence*) a s ním spojených omezení vybírat si mezinárodní závazky. Důraz klade především na vývoj lidských práv a na korelaci s vývojem suverenity. Navrhuje také typologii omezení suverenity na základě dobrovolnosti a možnosti kontroly dotyčným státem. Přitom dospívá k závěru, že lidská práva ještě nedosáhla stupně objektivní dimenze v mezinárodním právu. Ve druhé části pak analyzuje komplexnost vztahů mezi lidskými právy a suverenitou a zdůrazňuje, že nejsou vždy protichůdnými koncepty. To znamená, že ne každé omezení suverenity znamená více lidských práv a obráceně. V závěru zdůrazňuje, že suverenity bude v nejbližší době zachována, protože lidská práva nedosáhla statutu globálního veřejného pořádku. Na úplný konec navrhuje hypotézu tzv. *sdílené zodpovědnosti*, kde vyzývá ke spolupráci mezi státy a mezinárodní občanskou společností, kde by lidská práva a suverenity nepůsobily protichůdně, ale jako vzájemně závislé a potenciálně prospěšné elementy. Je trochu škoda, že autorka věnovala tolik prostoru různým hypotetickým možnostem omezení suverenity a lidských práv a nejdůležitější myšlenku o sdílené zodpovědnosti sice navrhuje podle kantovského vzoru kosmopolitní společnosti, ale bohužel už ani nenačňuje, jak by k takové spolupráci mohlo dojít.

Autor následující kapitoly *Olivier Corten* zůstává v tradičním pojetí mezinárodního práva. Tento autor si rovněž klade otázku, spojenou s jeho vývojem, ale na rozdíl od spíše souvisejících konceptů v předchozí části se zaměřuje přímo na humanitární intervenci. V kapitole, nazvané *Human Rights and Collective Security: Is There and Emerging Right of Humanitarian Intervention?*, rozlišuje mezi dvěma možnostmi vzniku takového práva: 1) autoritativní reinterpretací *Charty OSN*, 2) zvykovým právem. Poté se věnuje intervencím, které proběhly po skončení studené války, protože tento moment vnímá jako určitý posun v paradigmatu a šanci na vznik nového práva. Vybrané intervence rozděluje hlavně z hlediska autorizace Radou bezpečnosti OSN a zaměřuje se na veřejná prohlášení států a klíčových mezinárodních aktérů, spojená s ospravedlňováním jednotlivých akcí. Nejprve stručně pojednává o autorizovaných intervencích v Somálsku, ve Rwandě a v Bosně. Přitom dospívá k závěru, že sice ještě nepředstavují natolik rozhodující precedenty pro vznik nové normy, ale již naznačují jistý vývoj, především v interpretaci mezinárodního práva. V kontrastu ke stručnému rozboru těchto intervencí je další část, kde autor naopak podrobně analyzuje události spojené s intervencemi bez autorizace – do Libérie v roce 1990 a do Iráku o rok později. Tyto příklady nemají obhajovat unilaterální intervence, ale

ukazují, že rétorika *humanitarismu* byla využívána spíše pro aplikace na konkrétní případy a jejich ospravedlnění než k rozvoji pozitivního mezinárodního práva. Největší pozornost je poté věnována precedentu Kosova, ale ani zde autor nenachází dostatečnou evidenci pro zásadní posun ve vývoji práva na humanitární intervenci, spíše zdůrazňuje problematičnost smíšené politické a etické autority bez právní základny. V poslední části na pozadí Iráku a Afghánistánu demonstruje překážky k vytvoření jasné výjimky pro užití síly v mezinárodním právu. Tím se dostává i ke svému závěru, že nynější atmosféra mezinárodního systému napomáhá spíše cestě zpět, tedy směrem k větší obezřetnosti v oblasti užití síly a brání vzniku nového práva na humanitární intervenci.

Problematickou intervencí v Kosovu se ve svém příspěvku *The Implications of Kosovo for International Human Right Law* podrobněji zabývá Richard Bilder, ale na rozdíl od předchozí analýzy jeho primárním zájmem je význam lidských práv a možné negativní dopady na mezinárodní pořádek a zejména koncept suverenity. Dospívá k podobnému závěru jako Corten a poukazuje na nedostatek evidence pro právo intervenovat, ale právě na příkladu Kosova demonstruje, jak „formální ilegalita byla konfrontována s rétorikou a s mediální kampaní, jež vedla k výzvě morální povinnosti jednat“ (Alston – MacDonald *eds.*, 2008, s. 143). Posouvá se tedy za čistě právní formalitu intervence a mimo oficiálních prohlášení zúčastněných aktérů čerpá i z neoficiálních zdrojů, jako jsou právě média, mající vliv na hodnocení akce. Staví se kriticky ke snahám o ospravedlnění a tvrdí, že i kdyby byla intervence v pořádku z hlediska výjimky pro užití síly, její právnost by byla zpětně zpochybněna kvůli závažným porušením humanitárního práva v průběhu konfliktu – tedy *ius in bello*. Také ukazuje, že intervence přinesla více nestability jak regionálně, tak i mezinárodně, zejména z hlediska podmínění autority OSN. Hlavní přínos tohoto autora spočívá však především v nastínění problematických aspektů samotné intervence. Kromě opakovaných varování před přeceňováním lidských práv na úkor základních principů mezinárodní bezpečnosti a stability nenabízí v podstatě žádnou alternativu řešení.

Dalším kritickým příspěvkem do diskuze je text Anthey Robertsové – *Legality versus Legitimacy: Can Uses of Force be Illegal but Justified?* Jak už ze samotného názvu vyplývá, autorka se snaží odpovědět na otázku: „... *co by měly státy dělat, když právo zakazuje jednání vyžadované morálkou?*“ (Alston – MacDonald *eds.*, 2008, s. 179.) Nezabývá se tedy jako ostatní podmínkami pro užití síly a oprávněností akce, ale vychází z pojetí často užívaného v souvislosti s intervencí v Kosovu – *ilegální, ale ospravedlnitelná intervence* (Alston – MacDonald *eds.*, 2008, s. 180). Nejprve vysvětluje tento přístup a poté se jej snaží kriticky hodnotit na příkladech dvou jeho proponentů. Prvním je Bruno Simma, zastávající názor, že může existovat extrémní výjimka z práva, druhým je Thomas Franck a jeho koncept zmírnění trestu (*mitigation*) za extrémních okolností. Autorka zejména poukazuje na nepoužitelnost takových konceptů v mezinárodněprávním pořádku, a to na rozdíl od domácích právních řádů, kde existuje jasně daný mechanismus pro rozhodnutí o takové výjimce. V další části svého příspěvku rozebírá vztah legality a legitimacy a upozorňuje na různé možnosti zneužití jednoho přístupu ve prospěch druhého, například legitimacy ve službách kritiky práva. Tvrdí, že není nutné je od sebe oddělovat. Naopak v závěru navrhuje, že bychom měli legalitu vidět jako otázku míry a ne ji pouze potvrdit či vyloučit. V ideálním případě by mohla legitimacy sloužit jako diferencující prvek ve spektru různých stupňů legality.

Na problematiku legitimacy dále navazuje Nathaniel Berman, ale – jak již napovídá název *Intervention in a „Divided World“: Axes of Legitimacy* – odchyluje se od pozitivistického přístupu ostatních autorů a zkoumá konstruktivistickým přístupem vývoj pojetí legitimacy na příkladu humanitární intervence. Poukazuje na konfliktní tlaky v mezinárodním právu po skončení studené války (například na nečinnost při masivním porušování lidských práv ve Rwandě či v Srebrenici) a popisuje, jak ovlivnily následnou aktivitu v Kosovu. Tu vysvětluje pomocí dialektiky síly a principu, jež mohou být syntetizovány právem jednotné komunity a mohou způsobit konstruktivní legitimacy v daném kontextu. Pro takovou kon-

strukci považuje za rozhodující *status* neboli identitu systému (například imperiální, kosmopolitní) a *koherenci* elementů uvnitř tohoto systému. Z toho vyvozuje hlavní myšlenku, že mezinárodní právo nezíská svou legitimitu pomocí jednoty systému, ale jak dokáže řadit odporující si myšlenky a konfigurovat je v určitém kontextu pro určité obcenstvo. Velmi zajímavé je Bermanovo pojednání o možných útocích na statut a koherenci. První vysvětluje na rétorice Usámy bina Ládina, který zpochybnil moderní internacionalismus přirovnáním ke křížáckým tažením z dob středověku, a tím narušil statut jednotné mezinárodní společnosti. George W. Bush zase zpochybnil koherenci v systému, protože svou rétorikou a jednáním ukázal mezeru mezi proklamovanými principy a institucemi schopnými jednat. Tento stav není však konečný, neboť i dobře zkonstruovaná legitimita se nadále mění v čase v závislosti na schopnostech aktérů přizpůsobit se daným okolnostem. Autor nevidí tento neustálý proces jako problém, naopak ho považuje za výhodu pro mezinárodní právo, které se takto pomocí vhodných rétorických konstruktů může adaptovat na nové mezinárodní prostředí. Úkolem aktérů u moci je hlavně přesvědčit veřejnost, že se nedopouští stejných chyb jako jejich předchůdci pomocí vytvoření přijatelného statutu a koherence. Je zřejmé, že autor nejenže zastává jiný teoretický přístup k legitimitě obecně, a tím i k humanitární intervenci, ale jeho příspěvek vyčnívá i díky optimističtějším ražení jeho závěrů.

Následující kapitola *States of Exception: Regulating Targeted Killing in a „global Civil War“* je neméně zdařilá, přesto odlišná, a to díky návratu k pozitivnímu právu a spíše ke koncepčnímu srovnání. *Nehal Bhuta* se zde zaměřuje na postavu mezinárodního teroristy, kterou přirovnává svou netradičností k partyzánům či ke gerilovým bojovníkům, a zdůrazňuje problematickou aplikaci úmluv pro konvenční válčení na tyto subjekty. Tím se dostává k mnohem závažnější otázce o užívání dvou různých režimů během globální války s terorismem – *humanitárního práva* a *práva lidských práv*. Nejprve vymezuje rozdíly mezi těmito dvěma právními systémy a poté rozebírá tři varianty jejich vzájemných vztahů a aplikací v praxi. Prvním je *kumulativní nebo integrační přístup*, kdy jsou oba režimy chápány jako prioritně chránící jednotlivce, a proto se užívá ten, který je účinnější pro danou situaci. Druhý, nejvíce využívaný v mezinárodněprávní praxi – *interpretativně komplementární přístup* – uplatňuje oba režimy současně, aby vzájemně doplnily případné vágní úpravy. Třetím je *nekompatibilní přístup*, který tvrdí, že oba režimy jsou natolik odlišné a jasně aplikovatelné na odlišná jednání, že je nemožné je vzájemně kombinovat. V následující části svého příspěvku autor podrobněji rozebírá válku s terorismem, kterou lze chápat jako akt války v tradičním slova smyslu a v tom případě aplikovat právo humanitární. Je možné ji však vnímat i jako vynucení míru a potom by bylo třeba použít právo lidských práv. V této souvislosti autor poukazuje na destabilizaci těchto dvou právních kategorií a varuje před problematičností jejich odděleného užívání, které s sebou nese řadu rizik. Závěrem radí zanechat konceptuálních analýz obou režimů ve prospěch *kontextového funkcionálního přístupu*, který by kombinoval principy obou. Zároveň ale hned výstižně upozorňuje na úskalí této hypotézy, zejména v ožehavé době války s terorismem, kdy „každá výjimka z výjimky, která vyžaduje odpovědnou a spolehlivou interpretaci a aplikaci, může být velmi nebezpečná“ (*Alston – MacDonald /eds./, 2008, s. 273*).

Celou publikaci uzavírá stručná, ale nekompromisní kritika konceptu *Responsibility to Protect* od *Josého E. Alvareze*, nazvaná *The Schizophrenias of R2P*. Podle názoru tohoto autora v sobě zahrnuje problematiku a rozporuplnosti, zmiňované ve většině předešlých kapitol. Negativně hodnotí zejména smíření principů suverenity a lidských práv pomocí interpretace suverenity jako odpovědnosti státu ochránit své občany před porušováním lidských práv. Pokud tedy stát v této roli selže, odpovědnost zůstává na mezinárodní komunitě. Hlavní problém podle Alvarezeva názoru spočívá v takto širokém chápání bezpečnosti, ochrany a zejména suverenity, které nejenže opomíjí původní podstatu svrchovanosti státu, ale ještě navíc uvaluje odpovědnost na mezinárodní organizace. Ty ale podle autora zastřešují aktéry s různými zájmy, a proto podle něho koncept v praxi selhává. V závěru

doporučuje návrat k řešení původních dilemat humanitární intervence, kterou sice podporuje, ale rozhodně nikoli v podobě konceptu R2P.

Po úvodu, který je samostatnou kapitolou, následuje sedm dalších textů velmi různorodé délky, kdy se první kapitoly pohybují v rozsahu padesáti stran, ale postupně jsou kratší a končí desetistránkovou kapitolou. Dalo by se říci, že sborník má takto sestupný ráz i na úrovni teoretičnosti, protože autoři s velkým zaujetím pro převážně teoretický rozbor klíčových konceptů jsou řazeni na začátek knihy a dále se čím dál více věnují empirickému zkoumání z mezinárodní praxe. Texty mají sice velmi bohaté zásoby poznámek pod čarou, zato přehled použité literatury není k dispozici ani v závěru jednotlivých kapitol, ani na samotném konci knihy. Pro přehlednější orientaci lze nahlédnout alespoň do stručného věcného rejstříku.

Kniha bohužel postrádá shrnující závěr, což je velká škoda vzhledem ke komplexnosti, s jakou autoři rozebírají problematiku humanitární intervence. Je to omluvitelné s přihlédnutím k dlouhému úvodu, kde je vysvětlena jak koherence jednotlivých kapitol, jejich cíle a předběžné závěry, tak i význam pro společný záměr publikace. Ale poslední kapitola se nese v duchu realistického pesimismu vůči pokroku ve vývoji univerzální ochrany lidských práv, což jistě není přístup sdílený všemi autory, ale chtít nechtě zanechává ve čtenáři hořkou pachutí skepse. O to by bylo vhodnější přidat na závěr třeba poslední pasáž úvodu, která nejenže shrnuje záměry autorů, ale upozorňuje na potenciální riskantnost navržených řešení větou: „... *vše je nebezpečné, ale to je to, co dělá věci zajímavými*“ (Alston – MacDonald /eds./, 2008, s. 31). Zároveň by to vystihlo snahu poukázat na komplexní rozporuplnost humanitární intervence, jakož i na rozličné problematiky, které přináší okolnosti dnešního světa do mezinárodního práva. To se autorům sice podařilo splnit, ale bohužel publikace naráží na velký problém právě oné velké diskutovanosti konceptu humanitární intervence, neboť nenabízí nijak nové pohledy na tuto problematiku. Jejím přínosem je spíše komplexní a zároveň podrobná analýza právních aspektů užití síly, suverenity a lidských práv v jejich nejrůznějších kombinacích.

I přes právně-positivistickou orientaci většiny autorů a dost kritický nádech celého sborníku se autorům podařilo udržet nestrannost a odbornost vědeckých analýz, které se opírají jak o teoretické koncepty, tak i o evidenci mnoha praktických příkladů. Zároveň je však v publikaci často používána odborná právní terminologie, která klade velké nároky na úroveň znalostí čtenáře. Navíc některé příspěvky jsou plně zbytečně složitých a dlouze zkonstruovaných souvětí, což v kombinaci s předešlým problémem vede k časté nesrozumitelnosti textu (bohužel tímto problémem trpí zejména stěžejní úvodní kapitola /viz Alston – MacDonald /eds./, 2008, s. 1–31/). Přesto si recenzovaný sborník své čtenáře určitě najde, především ty se zájmem o hledání rozporů a kompromisů v mezinárodním právu.

Šárka Matějková

¹ Welch, Jennifer M. (ed.): *Humanitarian Intervention in International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 3.